

Luigi Russolo

Umění hluku

Můj milý Balillo Pratello, slavný futuristický skladateli!

Když jsem spolu se svými futuristickými přáteli Marinettim, Boccionim a Ballem v přeplněném divadle Constanzi v Římě poslouchal orchestrální předvedení Vašeho neodolatelného díla *Musica futuristica*, přišla mi intuitivně na mysl idea nového umění: Umění hluku, logický důsledek Vašich skvělých novinek.

Za starých časů byl život tichý. V 19. století se s vynálezem strojů objevil hluk. Dnes hluk triumfuje a svrchovaně vládne lidským smyslům. Po staletí se život vyvíjel v tichu nebo nanejvýš v tlumených zvucích. Nejhlasitější hluky, přerušující toto ticho, nevybočovaly násilně z prostředí, netrvaly dlouho ani se nijak neměnily. Příroda je totiž ve skutečnosti tichá, když pomíneme takové výjimečné úkazy, jakými jsou uragány, bouřky, laviny, vodopády.

Poněvadž *hluky* byly zřídka, i první *hudební zvuky*, které se člověku podařilo vyloudit z dutého rákosí nebo z napjaté struny, byly překvapující, zázračné. U primitivních národů se hudební zvuky připisovaly bohům, považovaly se za posvátné, a proto se svěřovaly výlučně do péče kněží, kteří je využívali jako mystéria k obohacení rituálů. Tak se zrodilo pojetí hudebního zvuku jako něčeho, co je nezávislé a liší se od života, nesouvisí s ním. Z tohoto pojetí vznikla představa hudby jako světa fantazie, který je nad skutečností, světa nedotknutelného a posvátného. Snadno pochopíme, jak musela tato představa hudby – v porovnání s ostatními druhy umění – neodvratně brzdit vývoj. I Řekové – se svojí teorií hudby (matematicky zpracovanou do systému Pythagorem), která umožňovala používat jen několik konsonantních intervalů – velmi omezovali rozsah hudby a vylučovali všechny možnosti harmonie, o které nic nevěděli.

Středověk sice obohatil hudební umění svými úpravami řeckého systému tetrachordů, gregoriánským zpěvem a lidovou písní. Na hudbu se však stále nazíralo z hlediska *lineárního vývoje v čase*, byl to velmi zúžený pohled na umění, který přetval po několik století a lze jej nalézt ve složitých polyfoniích vlámských skladatelů. *Akord* neexistoval; postup jednotlivých hlasů nezávisel na jejich souznění, které by hlasy jako celek mohly společně vytvořit; středověké pojetí hudby bylo horizontální, nikoli vertikální. Zájem o simultánní spojení různých zvuků, tj. do akordu jako složeného zvuku, se postupně vyvíjel od dokonalé konsonance s malým počtem disonancí až ke složitým disonancím, charakteristickým pro dnešní hudbu.

Hudební umění zpočátku vyhledávalo a dosahovalo čistotu a průzračnost zvuku: později spojovalo různé zvuky, ale vždy s úmyslem pohládit sluch příjemnými harmoniemi. Dnes, kdy je stále složitější, hledá kombinace zvuků, které dopadají na sluch co nejdisonantněji, neobvykle, ba dokonce drsně. Stále víc se tak přibližujeme k *hudbě hluku*.

Tento hudební vývoj je paralelní se vzrůstajícím počtem strojů, které lidstvu všude pomáhají. Nejen uprostřed ruchu velkoměst, ale též na venkově, který byl až do včerejška obvykle tichý, vytvořil dnes stroj takovou rozmanitost a kombinaci hluků, že čistý hudební zvuk svojí chudostí a jednotvárností už neprobouzí v posluchačích žádné emoce.

Hudba k vybuzení a povznesení smyslů pokračovala ve vývoji směrem k dokonale komplexní polyfonii a co největší rozmanitosti orchestrálních hlasů a jejich barevnosti, čímž se pokoušela nalézt co nejkomplicovanější sled disonantních akordů a připravit tak cestu k vytvoření HUDEBNÍHO HLUKU. Až dosud byl takovýto vývoj k hluku nemožný. V 18. století by lidské ucho nemohlo snést disonance některých akordů produkovaných dnešními moderními orchestry, ztrojnásobenými co do obsazení. Ale našim ušima – které jsou zvyklé na moderní svět, tak bohatý na rozličné hluky – se tyto disonance nejen líbí, ale dokonce si vyžadují stále silnější akustické zážitky. Na druhé straně je hudební zvuk příliš omezený, pokud jde o rozmanitost timbrového odstínu jednotlivých hlasů. I největší orchestry s nejrozmanitějšími druhy nástrojů mají dnes jen čtyři nebo pět nástrojových skupin, které se liší zvukovou barvou: smyčcové nástroje, drnkací nástroje, plechové a dřevěné dechové nástroje a bicí nástroje. A tak moderní hudba ve snaze vytvořit nové typy tónů marně bojuje v tomto uzavřeném kruhu.

Musíme se vymanit z tohoto úzkého okruhu čistých hudebních zvuků a dobýt nekonečnou rozmanitost hluků – zvuků.

Každý ví, že hudební zvuky mají nános ohraných, až nechutně smyslových asociací, které na posluchače působí už předem svojí nudou, přes všechny snahy hudebníků přinést cosi nového. My, futuristé, jsme všichni vroucně milovali harmonie velkých mistrů. Beethoven a Wagner léta dojímali naše srdce. Ale dnes jsme jimi

přesycení a máme mnohem větší potěšení z ideální kombinace hluku tramvají, spalovacích motorů, automobilů a rušných davů než z opakovaného poslouchání děl, jako je například *Eroica* nebo *Pastorální*.

Vidíme-li obrovskou námahu vynaloženou moderním orchestrem, jsme hluboce zklamáni jeho ubohým akustickým výkonem. Je směšné vidět dvacet mužů, kteří si div nezlárou vaz, jen aby zmnohonásobili kňourání houslí. To však, přirozeně, přivádí k zuřivosti hudební nadšence a snad alespoň trochu vnáší život do ospalé atmosféry našich koncertních síní. Avšak vstupme, futuristé, do jednoho z těchto špitálů plného bezkrevných tónů. Už první takty zaútočí na vaše uši nudou toho, co jste již dávno slyšeli, a způsobí, že už předem očekáváte nudu v taktech, které teprve přijdou. Tak si usrkáváme – tak po taktu – dva anebo tři druhy nudy a čekáme na pocit mimořádnosti, který však nepřichází. Zatím jsme svědky odpudivé směsi sestávající z jednotvárných vjemů a přihlouplého nábožného pohnutí posluchačů, kteří se téměř s buddhistickou trpělivostí oddávají pokrytecké a uměle vyvolané extázi. Pryč! Utečme odsud, neboť už dál neovládáme touhu vytvořit novou hudební realitu štědrým rozdáváním zvucných ran a facek zleva i zprava při živých skocích houslí, klavírů, kontrabasů a lkajících varhan. Pryč!

Lze namítnout, že hluk je hlasitý a sluchu nepříjemný. Je však zcela zbytečné, abychom vyjmenovávali všechny tiché a jemné hluky, vyvolávající příjemné pocity. Abychom se přesvědčili o jejich překvapující rozmanitosti, je třeba si připomenout rachot hromu, vytí větru, burácení vodopádu, žblunkání potoku, šumění listů, vzdalující se dupot koňských kopyt, drkotání vozu po hrbolatých kamenech a hluboké oddychování města v noci, všechny zvuky vydávané divokými i domácími zvířaty jakož i všechny zvuky, které mohou vyjít z lidských úst vyjma řeči a zpěvu.

Pojďme se toulat velkým moderním městem a pozorujme víc ušima než očima, rozlišujme zvuk vody, vzduchu nebo plynu v kovovém potrubí, jemné vrčení strojů, které zcela nepochybně dýchají a pulzují jako živé, tep záklopek, dunění pístů, skřípání převodů, nárazy kol tramvaje na kolejnice, práskání bičem, třepotání plátěných rolet a vlajek. Budeme se bavit tím, že v mysli sestavíme orchestr z hluků rolet výkladních skříní, bouchání dveří, ruchu spěchajícího davu, ohromné vřavy železniční stanice, kovářských výhní, mlýnů, tiskárenských strojů, elektráren a podzemní dráhy.

Nesmíme zapomenout na nové zvuky moderní války. Básník Marinetti mi nedávno v dopisu ze zákopů u Drinopolu popsal obdivuhodně nespoutanou řečí orchestr velké bitvy:

„Každých pět sekund obléhající děla párou břicho oblohy akordem TAM-DUM-DÚÚÚM a jeho pět set ozvěň ji trhá na kusy a rozmetává ji až do nekonečna

Uprostřed těchto TAM-DUM-DÚÚÚM směřujících do oblasti 50 kilometrů čtverečních padají rány rychlopalných baterií jako bodání nožem

Tento drsný, zuřivý a přitom pravidelný hluboký bas stoupá až do nezvykle šílených vysoce naladěných tónů bitvy

Běsnění supící oči uši nozdry roztažené! v pozoru! napjaté! jaká radost vidět slyšet čichat všechno to ratatata kulometů běsně řvoucích uprostřed hryzavých ran trak-trak práskání pif-paf bum-dum cize divné dění jde až do 200 metrů vysoko nad pěchotou

Až úplně vzadu tohoto orchestru se brodí obojživelné tanky v kalužích ženou vozy čvach čvach koně se vzpínají flik flak cink cink šáák bujaře řehtají hiiiiiii dupoucí řinčí tři bulharské batalióny na pochodu krooóóó-kraaak (lento)

Šumi Marica či Karvavena TAM-DUM-DÚÚÚM taktaktaktak (rapidissimo) kruuk-kraak (lento) výkřiky důstojníků zní jako mosazné plechy beng tedy prásk tam BUM dzink čak (presto) čača-ča-čača nahoře dole vpředu vzadu všude okolo shora pozor na hlavu dobrá rána!

Plameny plameny plameny všude plameny malé pevnosti řítí se tam na druhé straně za dýmem mluví Šukri Paša telefonem s 27 silnými muži turecky německy Haló! Ibrahime! Rudolfe! Haló! Haló! herci jeviště ozvěny náповěda scénář dýmů lesů potlesk pach sena bláta hnoje moje nohy jsou promrzlé na kost pach střelného prachu zápach rozkladu

Tympány flétny klarinety všude cvrlikají ptáci nízko vysoko rozkoš největší blaženosti stín čííp-čííp-čííp vánek zeleň stáda dong-dang-dong-ding-bááá šílenci útočí na hudebníky orchestru a ti důkladně zbití hrají dál a dál

Velká vřava nelze ustát stále menší zvuky se zpřesňují zlomky ozvěň trosek v divadle o velikosti 300 čtverečních kilometrů

Řeky Marica Tundža se rozlévají

Pohoří Rhodope se vypíná jako lóže na balkónech 2000 šrapnelů vybuchuje sněhobílé kapesníky plné zlata trrrrrrr-DUM-DUM 2000 ručních granátů stíná černovlasé hlavy svými střepinami

TAM-trrrrr-DUM-TAM-DUM-DÚÚÚM orchestr válečné vřavy mohutní pod notou ticha na vysokém nebi pozlacený kulatý balón pozoruje střelbu.“

Musíme stanovit výšku a přizpůsobit harmonii a rytmus těchto mimořádně rozmanitých zvuků.

Stanovit výšku hluků neznamená odejmout jim veškerou nepravidelnost tempa a síly, které charakterizují jejich vibrace, nýbrž vyměřit určitou gradaci a výšku těm vibracím, které jsou nejsilnější anebo převládající. Hluk se ve skutečnosti liší od hudebního zvuku jen tím, že vibrace, které jej tvoří, jsou neuspořádané a

nepravidelné co do tempa a síly. *Každý hluk má nějaký tón – někdy i akord –, který převládá v souhrnu jeho nepravidelných vibrací.* Tento charakteristický tón umožňuje stanovit výšku daného hluku, tj. dát mu nejen jednu jedinou výšku, ale různé výšky, aniž by ztratil svoji charakteristickou osobitost – svoji zvláštní barvu. Určité hluky, které vznikly periodicky opakovaným děním, tak mohou poskytnout úplnou stoupající nebo klesající chromatickou stupnici jednoduše tím, že se zvyšuje nebo snižuje rychlost tempa.

Každý projev života provází hluk. Náš sluch je proto na hluk zvyklý. Hluk nás může přivést zpět k životu. Na druhé straně hudební zvuk – věc, která nepatří k životu a je na něm nezávislá, jakýsi náhodný a nepotřebný přírůstek – se pro náš sluch stal tím, čím je příliš známá tvář pro náš zrak. Naproti tomu hluk, který k nám přichází neuspořádaně a nepravidelně jako sám život, nikdy neprozradí svoji podstatu úplně a ponechává si pro nás nespočetná překvapení. Proto jsme přesvědčeni, že výběrem, koordinací a ovládním hluků obohatíme lidstvo novým netušeným zdrojem potěšení. Ačkoliv je pro zvuk charakteristické, že nás přivádí zpět k životu, *nesmí se umění hluků omezit na reprodukovanou napodobeninu.* Nejvyšší citové intenzity dosáhneme výhradně akustickým požitkem, který se podaří umělcově inspirovat vyvolat prostřednictvím hlukových kombinací.

Zde je šest odvětví hluků futuristického orchestru, které budeme zakrátko mechanicky vyrábět:

1	2	3
Dunění	Pískot	Šepot
Hřmění	Syčení	Bručení
Výbuchy	Funění	Mumlání
Rachot		Pracovní ruch
Šplouchání		Bublání
Hukot		
4	5	6
Pišťení	Hluky tvořené	Hlasy zvířat a lidí
Skučení	nárazy na kov,	Řev
Šustění	dřevo, kámen,	Výkřiky
Bzučení	kameninu atd.	Sténání
Praskot		Vytí
Hluky tvořené		Smích
třením		Sípání
		Vzlykání

V tomto seznamu jsme uvedli nejcharakterističtější základní hluky; všechny ostatní jsou jen jejich kombinacemi.

Rytmika každého jednotlivého hluku má nekonečné vibrace. Stejně jako u hudebního zvuku vždy existuje převládající rytmus, v jehož blízkosti však můžeme vnímat řadu druhotných rytmů.

ZÁVĚR

1. Futurističtí hudebníci musí neustále rozšiřovat a obohacovat pole zvuku. Naše smysly to potřebují. U současných geniálních skladatelů skutečně pozorujeme tendenci k nejsložitějším disonancím. Vzdalují se stále víc od čistého hudebního zvuku a dosáhli téměř hluku – zvuku. Tuto potřebu a tendenci můžeme uspokojit tím, že hluky přiřadíme k hudebním zvukům, které jimi nahradíme.

2. Futurističtí hudebníci musí nahradit omezenou zvukovou barvu nástrojů dnešního orchestru neomezenou rozmanitostí barev hluků tvořených přístroji, které se k tomuto účelu hodí.

3. Hudebníci musí ve snaze osvobodit se od pohodlného, tradičního rytmu hledat v hlucích způsob, jak zvýšit a obnovit vlastní citlivost, neboť každý hluk poskytuje spojení nejrozmanitějších rytmů, připojených k dominantnímu rytmu.

4. Každý hluk má ve svých nepravidelných vibracích *všeobecný převládající tón*, a proto bude snadné dosáhnout při konstrukci nástrojů, které ho napodobují, dostatečně širokou rozmanitost tónů, půltónů a čtvrttónů. Tato rozmanitost neochudí ani jediný hluk o jeho charakteristickou barvu, ale jen zmnoží jeho složení nebo rozsah.

5. Praktické problémy při konstrukci těchto nástrojů nejsou závažné. Jakmile je objeven mechanický princip k tvorbě daného hluku, lze jeho výšku měnit použitím všeobecných zákonů akustiky. Například u nástrojů používajících otáčivý pohyb se může zvýšit nebo snížit rychlost otáčení, u jiných se může změnit velikost nebo napětí zvučících částí.

6. Nový orchestr dosáhne nejsložitější a zcela nové zvukové efekty nikoli pomocí střídání hluků napodobujících hluky skutečného života, ale nápaditým spojováním těchto rozmanitých barev a rytmů. Každý nástroj tedy může být schopen měnit výšku zvuku a mít dostatečně velký registr.

7. Rozmanitost hluků je nekonečná. Pokud dnes, kdy máme zcela jistě tisíc různých druhů strojů, můžeme rozlišit tisíc různých hluků, pak zítra, kdy se počet strojů znásobí, budeme moci rozlišit deset, dvacet nebo třicet tisíc různých hluků, které se však nebudou jen napodobovat, ale bude možné je kombinovat podle našich představ.

8. Proto vyzýváme mladé hudebníky s nadáním a odvahou, aby pozorně naslouchali všem hlukům a dokázali pochopit rozmanité rytmy, z nichž se skládají, jejich hlavní tón, jakož i jejich vedlejší tóny. Porovnáním rozličných barev hluků s hudebními tóny se potom přesvědčí, o kolik jsou tyto hluky početnější než čisté tóny. Z toho plyne nejen porozumění hlukům, ale též záliba a nadšení pro ně. Naše rostoucí vnímavost, která si už získala futuristický zrak, pak bude mít i futuristický sluch. A my budeme jednou umět motory a stroje našich průmyslových měst naladit tak, abychom z jakékoli továrny vytvořili opojný orchestr hluků.

Předkládám tyto svoje názory, můj drahý Pratello, Vašemu futuristickému géniovi a vyzývám Vás, abys o nich se mnou diskutoval. Nejsem profesionální hudebník; nemám proto žádné akustické předsudky a také jsem nesložil nic, co bych musel obhajovat. Jsem futuristický malíř, jenž do umění, které miluje a které studoval, promítá svoji touhu obrodit všechny věci. Jsem odvážnější, než může být profesionální hudebník, obcházím svoji zdánlivou nepřislusnost a jsem přesvědčen, že odvaha činí všechny věci zákonitými a možnými. Proto mi bylo umožněno, abych svou intuicí přispěl k velké obrodě hudby Uměním hluku.

Miláno 11. března 1913

Lugi Russolo

(L'arte dei rumori. In: I manifesto del futurismo (Firenze 1914).)